

Харицька С. В., Колісниченко А. В. Інтенсифікація концепції інклюзії в сучасних соціально-педагогічних доктринах та літературних студіях дизабіліті / С. В. Харицька, А. В. Колісниченко // Актуальні питання гуманітарних наук. – Випуск 47. Том 1– Дрогобич, 2022. – С. 207-213.

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/47-1-31>

УДК 804.44:37.042(1) – 82.02

ІНТЕНСИФІКАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ ІНКЛЮЗІЇ В СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОКТРИНАХ ТА ЛІТЕРАТУРНИХ СТУДІЯХ ДИЗАБІЛІТІ

ХАРИЦЬКА Світлана Василівна

orcid.org/0000-0002-9404-9731

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри іноземних мов і прикладної лінгвістики

Національного авіаційного університету

м. Київ (Україна) Skharytskaya@gmail.com

КОЛІСНИЧЕНКО Анна Віталіївна,

orcid.org/0000-0002-9596-3103

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов і прикладної лінгвістики

Національного авіаційного університету

м. Київ (Україна) Safronovaannar@gmail.com

Стаття розглядає концептосферу ненормативної тілесності в соціальній, педагогічно-методичній, культурній, комунікативній та літературній площинах. Демократичне суспільство прагне виключити дискримінацію дітей в будь-яких її проявах. Прав людини не повинні бути позбавлені інваліди, чиї можливості та потреби відрізняються від загальноприйнятих норм. Діти-інваліди особливо потребують підтримки, турботи та прийняття суспільством. Дана ідеологія

стала основою для інклюзивної освіти. Україна починає процес соціалізації таких дітей, які у майбутньому мають навчитися жити у суспільстві. Технології в інклюзії – це методики, за якими створюють комфортні умови для навчання дітей з різними можливостями. Основна їхня ідея – постійний моніторинг за взаємодією учня та створених умов, своєчасне усунення бар'єрів за допомогою всіх учасників, включаючи батьків. Для навчання дітей з обмеженими можливостями обов'язково використовується різні дидактичні набори фігур, букв, тварин, інших елементів. Навчаючись в ігровій формі, діти не втрачають інтерес, увагу, швидше показують результати. Надзвичайно важливою є оцінка методів інклюзивної освіти. Загальна або інтегральна оцінка – підсумок всіх робіт у вигляді загального звіту (презентації, виставки, портфоліо) та диференційована оцінка – аналіз ефективності окремих процесів самооцінка і самоаналіз – визначення міри усвідомленості кожним учнем його індивідуального процесу навчання. Важливе завдання у створенні толерантного ставлення суспільства до Інших стоїть перед авторами художніх творів, які мають не лише звернути увагу на саме існування людей з вадами, але й викликати в читача позитивний (толерантний) емотивний відгук. Відносно нещодавно активна увага почала привертатися до студій дизабіліті, почали з'являтися програмні твори, де головними героями стали люди з фізичними вадами. І такі персонажі наразі не виконують функцію нагнітання страху в читача, а навпаки демонструють можливість життя в гармонії з суспільством.

Ключові слова: інклюзія, студії дизабіліті, ненормативна тілесність, інвалідність.

INTENSIFICATION OF THE CONCEPT OF INCLUSION IN MODERN SOCIO-PEDAGOGICAL DOCTRINES AND LITERARY STUDIES OF DISABILITY

Kharytska Svitlana Vasylivna,

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Department of Foreign Languages and Applied Linguistics
National Aviation University*

Skharytskaya@gmail.com

orcid.org/0000-0002-9404-9731

Kolisnychenko Anna Vitaliivna,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of Department of

Foreign Languages and Applied Linguistics

National Aviation University

Safronovaannar@gmail.com

orcid.org/0000-0002-9596-3103

The article considers the conceptual sphere of non-normative corporeality in the social, pedagogical-methodical, cultural, communicative and literary planes. A democratic society seeks to eliminate discrimination against children in all its forms. Human rights should not be denied to persons with disabilities whose abilities and needs differ from generally accepted norms. Children with disabilities are especially in need of support, care and acceptance by society. This ideology has become the basis for inclusive education. Ukraine is beginning the process of socialization of such children, who in the future must learn to live in society. Technologies in inclusion are techniques that create comfortable learning conditions for children with different abilities. Their main idea is constant monitoring of student interaction and created conditions, timely removal of barriers with the help of all participants, including parents. The evaluation of inclusive education methods is extremely important. General or integrated assessment - the result of all work in the form of a general report (presentations, exhibitions, portfolios) and differentiated assessment - analysis of the effectiveness of individual processes self-assessment and self-analysis - determining the degree of awareness of each student's individual learning process. Relatively recently, active attention began to be drawn to the studios of disability, began to appear program works, where the main characters were people with disabilities. And such characters do not currently perform the function of instilling fear in the reader, but on the contrary demonstrate the possibility of living in harmony with society.

Key words: inclusion, studies disability, non-normative corporality, disability.

Постановка проблеми. Поява першого тому «Капіталу» Карла Маркса, в якому він описав інтелектуальну деградацію людини на фоні напруженої фізичної (зазвичай одноманітної) праці, тобто фактично говорив про розумове та фізичне каліцтво людини, спонукала соціум звернути увагу на Інших. Варто відмітити, що така увага якраз і підсилила ізоляційність людей з вадами, адже автор ставив акцент на неповноцінності цієї категорії суспільства. Ще одним натхненником сегрегаційних поглядів став Чезаре Ломброзо, який намагався теоретично обґрунтувати взаємозалежність фізичних характеристик людини та негативних рис характеру й поведінки. Цілком виправданим він вбачав для людей із «ненормальним» тілом навіть смертну кару. І навіть основоположник ідеї надлюдини, яка стане богом, Фрідріх Ніцше запевняв устами Заратустри, що Інша тілесність не має жодних шансів виплекати надлюдину. Усі вищезазначені твердження «поряд із нігілізмом, жаданням влади й атеїзмом були використані ідеологами націонал-соціалізму для зведення ідеалізованого чоловічого і жіночого тіл в абсолют та культивування антигуманної політики винищення відмінних від них» (Маланій, 2021: 201).

Аналіз досліджень. Друга половина ХХ століття стала «переломною у становленні студій дизабіліті як нової академічної дисципліни у сфері гуманітарних досліджень ненормативної тілесності», а враховуючи «виклики сучасності та популяризацію інклюзивних процесів, проблема фізичних і психічних Інших повстала з новою силою» (Маланій, 2021: 199). Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» (Ст. 4) встановлює, що «діяльність держави щодо осіб з інвалідністю... полягає у виявленні, усуненні перепон і бар'єрів, що перешкоджають забезпеченню прав і задоволенню потреб, у тому числі стосовно доступу до об'єктів громадського та цивільного призначення, благоустрою, транспортної інфраструктури, дорожнього сервісу (далі – об'єкти фізичного оточення), транспорту, інформації та зв'язку, а також з урахуванням індивідуальних можливостей, здібностей та інтересів – до освіти, праці, культури, фізичної

культури і спорту; ... сприянні громадській діяльності» (Закон України, 2022). Варто наголосити, що питання інклюзивної освіти у нашій країні почало підніматися не так давно. Ця діяльність ледве виходить за межі десятиліття, хоча потреба у ньому була постійно і спроби вирішити проблеми людей з особливими потребами були і раніше. У 2010 році Міністерство освіти створило проект «концепція розвитку інклюзивного навчання» і запустило його в дію (Наказ МОН № 921 від 1 жовтня 2010 року). Проект ґрунтується на принципах рівності людей з урахуванням прав людини. Він передбачає можливість навчання дітей-інвалідів у звичайних школах за місцем проживання, кваліфікований супровід навчального процесу. Відповідно постало питання про спеціальне перепланування шкільних корпусів та класів. Пізніше Кабінет міністрів доповнив проект указом «Про затвердження порядку організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх установах» (Закон України, 2021). Інклюзія в Україні розвивалася повільно – на 2016 рік влада країни обладнала тільки 1800 класів, в яких навчалося близько 3 тисяч учнів. Влітку 2017 року Кабінет міністрів затвердив «Положення про інклюзивно-ресурсні центри» (Закон України, 2017), де позначили правовий статус таких центрів, принципи діяльності та навчання. Згідно з цим положенням, інклюзивно-ресурсні центри повинні створюватися з метою загальної середньої освіти дітей з обмеженими потребами віком від 2 років до повноліття. Центри повинні облаштувати різні кабінети для психологічної, логопедичної та фізичної допомоги. Демократичне суспільство прагне виключити дискримінацію дітей в будь-яких її проявах. Прав людини не повинні бути позбавлені інваліди, чії можливості та потреби відрізняються від загальноприйнятих норм. Діти-інваліди особливо потребують підтримки, турботи та прийняття суспільством. Дана ідеологія стала основою для інклюзивної освіти.

Мета статті. Метою статті є дослідження концепції інклюзії у метадискурсі соціально-педагогічних і гуманітарних методологічних комплексів.

Дітям з особливими потребами необхідно дати можливість розвивати свої вміння, отримувати освіту, ставати членами суспільства. Ці завдання вирішує інклюзія (inclusif) – включення в соціальну діяльність інвалідів. Оскільки соціалізація дітей відбувається в навчальних закладах, необхідно створювати спеціальні умови для дітей-інвалідів, щоб їхні соціальні навички розвивалися одночасно з їх здоровими однолітками. Усього кілька років тому запрацювала система нової української школи, а з нею почалося активне впровадження інклюзивної освіти. Відвідавши початкову ланку школи і поговоривши зі вчителем першого класу Сержанською Н. В. (Спеціалізована школа №76 імені Олеся Гончара, м. Київ, URL: <https://school76.com.ua>) помічаємо разючі зміни: прийшли нові учні, серед них були діти, що вимагали особливої уваги; клас змінився як зовні, так і підходами до роботи: нові парти (індивідуальні), нові підручники (нова українська школа), помічник вчителя, який постійно є на уроці і допомагає дітям із особливими потребами та багато іншого. Ось так почала своє становлення інклюзивна освіта в Україні. Такі зміни відбулися не тільки у столиці, але й у маленьких містечках. Спілкуючись зі шкільним психологом (за сумісництвом – помічником вчителя) Гринь Т.В. (ЗОШ №1, м. Ніжин Чернігівської обл., URL: <http://zosh1-nizhyn.at.ua/>), та Сафроновою О. В. (директор Бахмацького НВК, м. Бахмач Чернігівської обл., URL: <https://sites.google.com/site/bahmacknvk/>) з'ясовуємо, що діти з надзвичайними потребами вимагають постійної уваги та надзвичайних зусиль. Уключаючись у систему інклюзивної освіти, педагоги мають дотримуватись наступних принципів: 1) досягнення та здатності людини не впливають на її цінність; 2) кожен має здатність відчувати та мислити; 3) кожен має право спілкуватися та бути почутим; 4) люди потребують один одного; 5) справжня освіта здійснюється на основі живої комунікації; 6) кожен має потребу в дружбі з ровесниками та їхньої підтримки; 7) досягнення прогресу навчання можливо, розвиваючи те, на що людина здатна, ніж те, на що не здатна; 8) різнобічний розвиток здатний посилювати всі сфери життя.

І якщо наші педагоги, тільки проторують цей складний шлях, їхні американські колеги можуть похвастатись розвиненою мережею шкіл для дітей із особливими потребами, які повністю існують за рахунок держави. Світова інклюзивна практика освіти почалася з 70-х років минулого століття з розробки проектів на законодавчому рівні та впровадження освітніх можливостей для інвалідів. У 80-90-х роках досліджувалася економічна вигода інклюзії, переваги, користь та вигоди. У 90-х роках інклюзія отримала популярність, завдяки публікаціям на тему проблеми недостатньої поінформованості батьків дітей-інвалідів, активності дорослих інвалідів, захисту прав людей. На сьогодні положення західної освіти в інклюзивному середовищі включені в Конвенцію ООН «Про права осіб з інвалідністю» (Конвенція ООН, 2006). У країнах Європи і США існує декілька підходів: 1) розширений доступ до навчання дітям з обмеженими потребами; 2) мейнстрімінг – спілкування учнів-інвалідів з однолітками поза школою; 3) інтеграція – задоволення потреб учнів-інвалідів в системі освіти; 4) включення (inclusion) – безпосередньо сама інклюзія, тобто перепланування приміщень під особливі потреби таких дітей.

Досліджуючи інклюзивну освіту, мусимо вказати на її переваги та недоліки. До переваг належать критерії: максимально сприяє розвитку різних навичок; спілкування з однолітками (соціалізація особистості); можливість копіювати суспільні моделі поведінки; зворотній зв'язок – толерантне ставлення до людей із вадами. Недоліки включають в себе наступне: діти отримують рівень знань нижчий, ніж їхні здорові ровесники; процес навчання ускладнюють соціальні та поведінкові особливості; недостатня кількість кваліфікованих спеціалістів; необ'єктивне оцінювання; відсутність інформації про навчальні методи та можливість отримання подальшої освіти; наявність інклюзивної освіти не у всіх школах України; розбіжність навчальних планів і реальних можливостей учня; відсутність фінансування у придбанні спеціалізованого обладнання. «Оскільки суспільство і влада України обрали проєвропейський розвиток життя, то, відповідно, мають сприяти інтеграції людей з інвалідністю в соціум. Загалом, як показує опитування, із задоволенням

інтегруються в життя соціуму люди молодшого віку, тому активні дії в цьому процесі потрібно запроваджувати з дитячих років, щоб людині було легше спілкуватися та реалізовувати себе в житті, а не замкнутись у собі в підлітковому віці» (Полумисна, 2020: 128-129).

Україна починає процес соціалізації таких дітей, які у майбутньому мають навчитися жити у суспільстві. Технології в інклюзії – це методики, за якими створюють комфортні умови для навчання дітей з різними можливостями. Основна їхня ідея – постійний моніторинг за взаємодією учня та створених умов, своєчасне усунення бар'єрів за допомогою всіх учасників, включаючи батьків. Технології інклюзії мають організаційну роль навчання. Залежно від завдань, виділяють п'ять типів технологій: (Чайка, 2018).

1. Технології індивідуального підходу (індивідуалізації) Головне завдання – створити умови для розвитку самостійності дітей. Учитель повинен допомогти дітям зрозуміти цілі навчання, вибирати цікавий матеріал, шукати способи вирішення завдань. Цей процес важливий для дитини з обмеженими можливостями, його однолітків та самого вчителя. На практиці потрібно, щоб були створені однакові умови для всіх учнів.

2. Технології диференціації. Диференціація може відбуватися різними способами: а) за рівнями – учнів кожного класу можна умовно розділити на три групи: ті, які успішно навчаються, ті, які важко навчаються і учні з психофізіологічними проблемами. Для кожної групи визначається посилене завдання; б) за функціями – полягає в розподілі завдань відносно функцій, де кожен учень виконує дії для загального результату. Тут важливий не сам результат, а узгоджена взаємодія учнів. У таких групах хтось має взяти на себе функцію лідера, який розподілить ролі та організує роботу; в) диференціація змішана – це модель загальних груп, в яких діти об'єднуються за рівнями та інтересам.

3. Технології корекції навчальних і поведінкових труднощів. Це поєднання методів логопедії, нейропсихології та спеціальної педагогіки. Найчастіше вказують на систему формування та розвитку мовного слуху і

спілкування у дітей з вадами слуху – даний метод допомагає встановити комунікацію між дітьми з проблемами слуху та здоровими. Нейропсихологічний підхід спрямований на розвиток та формування злагодженої роботи різних структур мозку дітей з недорозвиненими психологічними функціями. Зарубіжна технологія АВА (Applied Behavior Analysis) – корекційна методика, що представлена у світі як ефективний спосіб поліпшення поведінки дітей та підлітків зі спектром аутистичних порушень) – це навчання дітей з обмеженими можливостями вмінню висловлювати свої потреби, розвиток навичок навчальної поведінки. Застосовується як в індивідуальному так і у груповому форматі. Програма TEACCH (Treatment and Education of Autistic and Related Communication Handicapped Children) – допомагає дітям з аутизмом освоїтися до навколишнього середовища та його змін. AAC – навчання дітей з порушеннями мови, їхніх батьків та друзів використовувати альтернативні види спілкування – жести, картинки, комунікатори та інші.

4. Технології формування у дітей навичок соціальної взаємодії. Для формування соціальних навичок існує три види технологій: а) наслідування, копіювання соціальних навичок – навчання дітей правилам поведінки через демонстрацію конкретних прикладів поведінки, допомога усвідомлення важливості їх дотримання; б) соціалізація за допомогою наслідування (індивідуальна) – технологія взаємонавчання дітей, коли успішний в якійсь навчальній сфері учень стає прикладом для інших. Метод наслідування особливо важливий при навчанні дітей з аутичними розладами та затримкою психічного розвитку; в) соціалізація групова – проведення групової роботи, дидактичні ігри, допомога у виконанні завдань, спільна підготовка до святкових заходів та інші групові види активності. Ці методи включають організацію пересування в школі та за її межами дітей з проблемами зору та опорно-рухового апарату.

5. Технології оцінки методів інклюзивного підходу. Надзвичайно важливою є оцінка методів інклюзивної освіти. Загальна або інтегральна оцінка

– підсумок всіх робіт у вигляді загального звіту (презентації, виставки, портфоліо) та диференційована оцінка – аналіз ефективності окремих процесів самооцінка і самоаналіз – визначення міри усвідомленості кожним учнем його індивідуального процесу навчання.

Перепланування класів під особливі потреби учнів-інвалідів вимагає врахування індивідуальних потреб. Для цієї мети використовують спеціальне обладнання, яке можна поділити на кілька типів: обладнання для дітей з проблемами опорно-рухового апарату, обладнання для навчання дітей з проблемами слуху, обладнання для дітей з порушеннями зорового сприйняття, обладнання для корекції сенсорного сприйняття. Для навчання дітей з обмеженими можливостями обов'язково використовується різні дидактичні набори фігур, букв, тварин, інших елементів. Навчаючись в ігровій формі, діти не втрачають інтерес, увагу, швидше показують результати.

Пандемія Covid-19 призупинила класичне навчання у школі, перевела учнів на дистанційне навчання, що надзвичайно ускладнило навчальний процес та засвоєння матеріалу. Це стосується виключно звичайних учнів. Інклюзивні діти майже випали із навчального процесу. Усі заняття лягли на плечі батьків. Проте очевидно, що майже ніхто із батьків не володіє сучасними методиками роботи із такими особливими учнями. Звідси і незадоволення, і роздратованість, і навіть злість. Саме під час пандемії ми розуміємо, що діти з особливими потребами можуть умовно розподілитися на тих, хто має фізичні вади та дітей, які мають затримку у розвитку. Якщо із першими навчання онлайн можливе і воно фактично заміняє їм звичайний урок, то для дітей із затримкою розумового розвитку необхідний прямий, навіть тактильний контакт, повторення дій, які йому показує вчитель або він бачить у здорових дітей, що знаходяться поруч. Для таких дітей навчальний рік перервався ще у березні 2020 року. Українська школа не стала винятком, проблеми інклюзивних школярів лягли на плечі батьків. Якщо американські та європейські школи знайшли вихід і запропонували заняття у літній школі під час послаблення карантинних заходів, коли можна було зустрічатися на свіжому повітрі, щоб

їхні вихованці не втратили набутих практичних навичок, то школи України ще не розробили таких планів.

Загалом суспільство має стати більш «відкритим, толерантним до людей з інвалідністю, і в цьому мають допомогти мас-медіа, які повинні збалансовано подавати інформацію про людей з інвалідністю. Цієї миті ми отримуємо інформаційний вакуум про їхню діяльність у різних сферах, дуже мало говориться про роль людини з інвалідністю в культурі, освіті, науці, політиці» (Полумисна, 2020: 131). Побіжно зауважимо, що в сфері спорту все ж таки новини про досягнення параолімпійської збірної України активно популяризуються в суспільстві. Про інші сфери, в яких люди з інвалідністю не тільки задіяні, а й мають величезні успіхи та визнання, лише подекуди можна дізнатися з друкованих видань чи новин. Хоча саме мас-медіа відіграють «значну роль у формуванні іміджу людини з інвалідністю..., саме кількість згадувань, якість публікацій, їх тематика впливають на свідомість соціуму й вимальовують у їхній уяві образ цих людей» (Полумисна, 2020: 130). Те ж саме важливе завдання у створенні толерантного ставлення суспільства до Інших стоїть перед авторами художніх творів, які мають не лише звернути увагу на саме існування людей з вадами, але й викликати в читача позитивний (толерантний) емотивний відгук. Художня література ніколи «не стояла осторонь ані від гостро соціальних, історичних, політичних питань, ані від доволі непростих загальнолюдських проблем, пов'язаних із життям людини, її психічним і фізичним станом, психосоматичними змінами в організмі тощо» (Жаркова, 2020: 102). Діапазон образів Інших у творах сигніфікує про домінуючу настрій у суспільстві щодо них: висхідний рух від культивування несприйняття чи навіть агресії, «певної демонізації літературних персонажів з інвалідністю. Такі герої мали викликати страх, відторгнення, у крайньому разі – жаль і сум» (Осмоловська, 2017). Одним із таких персонажів є баба Яга, з якою читач знайомиться ще в дитинстві. Для моделювання образу чаклунки активно використовуються зовнішні характеристики, адже зазвичай це стара горбата жінка з великим довгим носом. Прикметно, що все ж таки головним

страхотливим атрибутом жінки є «кістяна нога». Культивування образу нетипової тілесності прослідковуємо в дитячій повісті Джеймса Метью Баррі «Пітер Пен і Венді». Капітан Гак, типовий негативний персонаж, наганяє на читача страху своєю фізичною вадою – відсутністю однієї руки, яку дієво замінює гак: «Замість правої руки в капітана залізний гачок, і він раз у раз поганяє ним возіїв... Цей страшний лиходій поводитьсь зі своїми людьми, наче з собаками, і вони коряться йому, мов собаки... коли він починав шматувати вас своїм гачком,— тоді в них (очах - А. К.) спалахують хижі червоні цятки й освітлюють усе обличчя лиховісним вогнем (Беррі, 2000-2022). На візуальному сприйнятті вибудовується й образ Маленького Мука з однойменної казки Вільгельма Гауффа: «Маленький Мук був уже старий, але на зріст він так і лишився зовсім крихітний. Уся постать його мала чудернацький вигляд: на маленькому кволі тільці стирчала величезна голова, набагато більша, ніж у інших людей» (Гауфф, 2000-2022). Діти цькують Мука за його зовнішність, вони навіть склали вірша, який виразно декларує несприйняття Іншого «Ти страшний, як та мара, / Голова, немов гора» (Гауфф, 2000-2022). Заслуговує на увагу виховний аспект зазначеної казки: вона якраз і демонструє дисонанс між зовнішнім та внутрішнім світами героя, указує на неможливість охарактеризувати людські якості, посилаючись на тілесність. Ще одним якравим прикладом трафаретності зображення класичного страшка є образ Квазімодо: «Ми не будемо й намагатися відтворити в уяві читача чотиригранного носа, цього підковоподібного рота, маленького, майже прикритого рудою щетинистою бровою, лівого ока, тоді як праве зовсім зникало під величезною бородавкою, кривих, тут і там повиломлюваних зубів, схожих на зубчастий мур фортеці, потріскану губу, на яку звисав, немов бивень слона, зуб, цього роздвоєного підборіддя. Та ще важче відтворити вираз цього обличчя, якусь суміш злоби, здивування і смутку» (Гюго, 2000-2022). Слід зазначити, що останні слова цього опису, інкорпоровані ніби ненавмисно, дають посил читачеві, що в подальших подіях внутрішні почуття ліричного героя відіграють домінуючу роль, відтіснивши фізичні недоліки на задній план.

І дійсно, підкріплюючи сугестію свого месиджу, автор продовжує співставляти потворність персонажа з його внутрішнім потенціалом: «Величезна голова, вкрита рудою щетиною; між плечима — здоровенний горб, а другий, такий же, на грудях; дивовижна будова стегон і ніг, настільки вигнутих, що вони сходилися тільки в колінах і були схожі на два серпи, з'єднані ручками; широкі ступні, потворні руки. І при всій цій потворності — якийсь грізний вираз сили, спритності та відваги, — дивний виняток із споконвічного правила, за яким і сила, і краса є наслідком гармонії» (Гюго, 2000-2022). Програмним прикладом персонажу з фізичними вадами є образ давньогрецького бога Гефеста: «Він народився кволою і кульгавою дитиною. Розгнівалася велика Гера, коли показали їй, богині, негарного, кволового сина. Вона схопила його і кинула з Олімпу вниз на далеку землю.... Виріс бог Гефест невродливим, кульгавим, але з могутніми руками, широкими грудьми і мускулястою шиєю. Без сміху не можуть боги дивитись, як кульгавий Гефест шкутильгає навколо бенкетного стола, наливаючи богам запашний нектар» (Кун, 2000-2022). Незважаючи на частково травмовану тілесність, його міць, сила та кмітливий розум змусили богів прийняти його інакшість, принагідно наголосимо, що дружиною Гефеста стала сама богиня грації та вроди Харита. Різнонаправлені імпульси перцепції літературного образу Іншого прослідковуємо в поезіях Гарта Крейна «Ідіот» (The Idiot) та Вільяма Вордсворта «Хлопчик-ідіот» (The Idiot Boy). У Гарта Крейна — це хворий хлопчик, з якого сміються інші діти через його обличчя з «дурними, косими очима, що схожі на ліхтарі» (Crane, 1933: 119), та дивакувату поведінку. У цьому хлопчикові Крейн, ймовірно, бачить себе в дитинстві, згадуючи свою відчуженість і самотність. Гарт Крейн не уникнув натяку на свої проблеми зі статевим розвитком («Здається, // він мацає свій член» (Crane, 1933: 119), чим і пояснює власну маргінальність. Але, вірний філософії оптимізму, Крейн зображає цього ж хлопчика з повітряним змієм у руках. Коли дитині вдалося запустити змія в повітря, він із зачудуванням та величезною надією спостерігає за його летом і раптово починає співати. Саме лет повітряного змія на фоні неба й створює відчуття свободи й віри в безхмарне

майбутнє. Подібною ідеєю просякнутий і вірш Вільяма Вордсворта «Хлопчик-ідіот», створюючи який, поет хотів відволікти читача від буденності й навчити сприймати красу, віднаходити її у тій же буденності. Проте, на відміну від Крейнового ліричного героя, з якого глузують інші, хлопчик у Вордсворта випещений любов'ю матері і навіть сусідки. Як безтурботне «дитя природи», він відчуває потребу в прекрасному, тому забуває наказ матері й витрачає свій час на спостереження за водоспадом, так само як хлопчик у вірші Крейна зачаровується повітряним змієм (Колісниченко, 2017).

Висновки. Як було зазначено вище, відносно нещодавно активна увага почала привертатися до студій дизабіліті, почали з'являтися програмні твори, де головними героями стали люди з фізичними вадами. І такі персонажі наразі не виконують функцію нагнітання страху в читача, а навпаки демонструють можливість життя в гармонії з суспільством. Отже, інтенціональність літератури демонструє висхідний поступ, адже «такі художні тексти покликані змінити ставлення до людей з інвалідністю, зменшити відчуття їх стигмованості та різних форм суспільної ізоляції» (Жаркова, 2020: 102).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Віктор Гюго. Собор Паризької Богоматері. 2000-2022.
<https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=704&page=8>.
2. Вільгельм Гауфф. Маленький Мук. 2000-2022.
<https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=1745>.
3. Джеймс Метью Беррі. Пітер Пен і Венді. 2000-2022.
<https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=8362&page=8>.
4. Жаркова Р. Є. Інклюзивний дискурс художньої літератури (на матеріалі книги Таїс Золотковської «Червона сукня моєї тітки»). Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників філологічних наук. Одеса. Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень». 2020.
5. Колісниченко А. В. Міфопоетика творчості Гарта Крейна. 2017.
<http://er.nau.edu.ua/handle/NAU/26749>.

6. Маланій Н. І. Дизабіліті в європейському літературно-філософському просторі другої половини ХІХ століття. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. Том 32(71) № 2. Частина 2. Видавничий дім «Гельветика». 2021.
7. Микола Кун. Легенди і міфи Стародавньої Греції. 2000-2022. <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3449&page=7>.
8. Осмолівська О. А. Формування видавничого напрямку української інклюзивної літератури як новітнього тренду розвитку видавничої справи. 2017. https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/25868/1/O_Osmolovska_4_17_IC_BHКУ.pdf.
9. Полумисна О. О. Соціальне забезпечення людей з інвалідністю в Україні (за результатами інтерв'ювання). Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Том 31(70). № 1. Частина 4. Видавничий дім «Гельветика». 2020.
10. Положення про інклюзивно-ресурсні центри. 2017. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF#Text>
11. Про затвердження порядку організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх установах. 2021. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text>
12. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні. 2022. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>
13. Про права осіб з інвалідністю. 2006. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
14. Чайка А. С. Педагогічні технології як засіб організації освітнього процесу в інклюзивному класі НУІІ. 2018. <https://www.schoolife.org.ua/829-2018/>
16. Crane H. The collected poems of Hart Crane. Edited with an introduction by Waldo Frank. New York. 1933.

REFERENCES

1. Viktor Hyuho. Sobor Paryz'koyi Bohomateri. [Notre-Dame De Paris], 2000-2022 [in Ukrainian].
2. Vil'hel'm Hauff. Malen'kyy Muk. [The History of Little Mouk], 2000-2022 [in Ukrainian].
3. Dzhejms Met'yu Berri. Piter Pen i Vendi. [Peter Pan and Wendy], 2000-2022 [in Ukrainian].
4. Zharkova R. YE. Inklyuzyvnyy dyskurs khudozhn'oyi literatury (na materialy knyhy Tais Zolotkovs'koyi «Chervona suknya moyeyi titky»). [Inclusive discourse of fiction (based on the book by Tais Zolotkovskaya "My aunt's red dress")], 2020 [in Ukrainian].
5. Kolisnychenko A. V. Mifopoetyka tvorchosti Harta Kreyna. [Mythopoeitics of Hart Crane`s works], 2017 [in Ukrainian].
6. Malaniy N. I. Dyzybilyti v yevropeys'komu literaturno-filosofs'komu prostori druhoyi polovyny XIX stolittya. [Disability in the European literary and philosophical space of the second half of the XIX century], 2017 [in Ukrainian].
7. Mykola Kun. Lehendy i mify Starodavn'oyi Hretsiyi. [Legends and myths of ancient Greece], 2000-2022 [in Ukrainian].
8. Osmolovs'ka O. A. Formuvannya vydavnychoho napryamu ukrayins'koyi inklyuzyvnoyi literatury yak novitn'oho trendu rozvytku vydavnychoyi spravy. [Formation of the publishing direction of Ukrainian inclusive literature as the latest trend in the development of publishing], 2017 [in Ukrainian].
9. Polumysna O. O. Sotsial'ne zabezpechennya lyudey z invalidnistyu v Ukrayini (za rezul'tatamy interv'yuvannya). [Social security of people with disabilities in Ukraine (according to the results of interviews)], 2020 [in Ukrainian].
10. Polozhennya pro inklyuzyvno-resursni tsentry. [Regulations on inclusive resource centers], 2017 [in Ukrainian].
11. Pro zatverdzhennya poryadku orhanizatsiyi inklyuzyvnoho navchannya v zahal'noosvitnikh ustanovakh. [About the statement of the order of the

organization of inclusive training in general educational institutions], 2021 [in Ukrainian].

12. Pro osnovy sotsial'noyi zakhyschenosti osib z invalidnistyu v Ukrayini. [On the basics of social protection of persons with disabilities in Ukraine], 2022 [in Ukrainian].

13. Pro prava osib z invalidnistyu. [On the rights of persons with disabilities], 2006 [in Ukrainian].

14. Chayka A. S. Pedahohichni tekhnolohiyi yak zasib orhanizatsiyi osvitr'oho protsesu v inklyuzyvnomu klasi NUSH. [Pedagogical technologies as a means of organizing the educational process in an inclusive classroom], 2018 [in Ukrainian].

15. Crane H. The collected poems of Hart Crane. Edited with an introduction by Waldo Frank. New York. 1933.